

Mälestused
Juhan Liivist

Peeter Grünfeldt

„Edamehe“ kirjastus, Tartu

Aegadest arusaam, päevadeil parem ja meelepäissem
Eesti ärkamisenja lõpupeatelt on minu elus olnud
see aeg, mil ka minile ilut noorele mehele pärast kaoli
õpetamist võimalus avanes oma jõudu, oskumist ja andeid
Eesti elu edendatiseks, Eesti põlve parandamiseks ja Eesti
kultuuri loomiseks rahklesse panua.

See oli aeg, mil, hoolimata kõigist väliseist survest ja
sõemistist lülitdest riikikule tegeleste vahel, armastus Eesti
maa ja rahva vastu kõrgeli talneid lõi; aeg, mil igakõs,
hel vähegi tahtmist, osavust ning arusaamist, Eesti elu omalt
poolt jõudumööda kaalus edendada ja leihi kaasa lõmbama
kultsus.

Helises laul, mis alati kui jumalikk sõde vaimustuse
elustaja ning kaudja on.

Sõltas elustam, ärastam sõna Jakob Hurli, E. H. Ja-
kobsont, A. A. Hermanui ja A. A. Grenzstreiini suust.

Õlumist laulikud ja rahvalikkud raamatud Johan
Hurriku, M. J. Elseni, Jaan Meeramanui, Jakob Põlki, Johanni
Krunderi sulkest.

Kõikvõlli kutsesemel muheuevasse mulda.

See järgnevad read oma isiklikest mälestustest kirja pannud — mitte tehes, et nendes Juhan Liivi elutööd hinnata, vaid ushudes, et minu mälestused kindlalt Liivi austajale võimaluse annavad temaga inimlikult lähe-
malt tuttavaks saada ja tema tegemise isiklikud järked selgi-
tada. Sest Juhan Liivi üle siamaani ilmunud teadetes on veel palju asju, mis täita saavad, et kogupilt täielik võiks saada.

Päike selle allavad järgnevad read viisitsi ka tolle-
aegiste olude päike, mis praegusele põlvkonnale alles tunded ja
võõrad, walgust heita, kuna nad lugejaid tolle aja tegelastega,
nõuetega, palgasoludega ja tegemisega ärsütse tutvustavad.
Eraldi Liivi kohta wõiks wõib meil mõnes ringkonnas isegi
weel mitmed wäärarmastused, mis see kirjutus lahas kõr-
wastada.

Siidungi ei ole seegi kirjatöö veel täielik oman usatuses.
Aga ta püüab wähenast Juhan Liivi kohta teateid anda,
mis minu mälestuses alles püstitud. Nihem kirjatöö, mis
mul tekkis, wõib siin seda aja järku ärsütseisemast, lahemast
ja täielikumast.

20. 11. 20

Ja ööpikud hõiskasid: F. M. Krenshaw, Friedrich Kuhlbars, "Hado Strinwald, Volbula, M. Weske.

Juba kuuksus kuldnoorkudegi hääli: Johann Kunder, Anna Suama, Elise Ann, Jakob Tamn, H. E. Luiga, Jakob Siim ja nende järele lugemata hulk teisi kuldnoorki ning hemadelkuulajaid.

Mõtleian, kuidas lookord lausust lugu peeti. Kümme toersta talja tsialti rõõdaks liord lufufarjutufefe, ilma et seda keegi oleks raskeks pannud.

Külas, kus lookord elafu, oli hulk noori inimesi. Nõia laulurõõmsad. Mõnes „Laulu ja Mängu Sehi“ kord kuus. Hilpea kui uus number kulla ilmus, kogusid terve küla noored — meid ja peid — kokku. Mõniul abli — teisi muusikaritsin veel et olud — olid need laulud peagi kätte õpitud ja kättid mõni päem hiljem narmel ja ulidul, metsas ja karjamaal. Oli waimustust, oli pühimust, mis terwel küla waldas ja wanadki kassa riskus. Sõhhelelid ei leidunud. Nõia olid nagu kke tla lapfed, ihe ema kaswadel. Mõmu ja mure Almapikudel — ikka kajas laul:

„Mees mees,
kõhes kreses —
Wanemuise wõimust!“

Ja see aratas, sülitas, lõmbas kassa. Sõdamed loifid ja seekfid.

See oli laulupidude aeg, wõidupidude silmapilk. Gest armasteli uulle kätt laulu, waid ka — laulelul. Si olud tme, et tseeragseis ajalehides pearegu lras numbris hulk laulelul ilmus. Weid oodati, loetti, ihati. Weis armuuteti

aratul. Waimustufefeek sai neil loim. Sõhhelelid panti sõdamehelfed helifema uelgi, kes alles lufmufes lufkufid.

Mõnes terve looglon nufi laulelajaid. Antgi hulk neid praeufefle põlufel lundululufis on jäänud, nende teemufis jääb uufe omel: nad on adimefiefes olud lufimude sõdamel aralamufefes, ja mure praeufefle laamufufefle on nemad aidand a l u m e ü r i rajada, dehdagu neil wuld uis lahes.

Kui ma aastaga ei allfi, Ma oli fee 1880. aasta fufel, kui ma — Mõmu kkefifoonus, Põhale koolis koolifepetaja olles — H. E. Sõdi kätt pofti laudu kireja laiu — kufrega, lufimata „Gestl Kirjameefte Gelffi“ wõidupidule lufia, mis fel fufel Tartus kanna tannawa aares teifwas „Gestl Kirjameefte Gelffi“ omas ilufas aias fufufie punde wifus kawat-feti loime panna.

Mõrdin pään, mis otstarme fel kufel wõib olla, feli lufi feda ei ütelnud. Seda kufifin alles, kui pidule tõhha. Oli nimeli kawatufus Mõmu kotti fellekagfed silmapaifwamud noored laulelajad kkefeti päemapidiks üles wõtta laula. Paraku kalls fee kena kawatufus kufia, feli et mitu laulelajal, dehele kufle laadefud, tulla ei olud faanud. Mõmuud olid alufifi H. E. Sõdi, Jakob Tamn, Johan Siim, mima ja weel paar teift, feda enam ei wõlela.

Kokkufaanufe kufalks oli määranud „Tartu“ wõuraste-maja Peterluri tufumal, kus H. E. Sõdi, kes fellekagse „Qewiku“ toimelufe Mõmura weid koki tufufikult fufidis, weid uksteifega kufumalas.

Siin nägin ma fuf teifse hulgas ka Johan Siimi ef-

meil korda. Ta oli ptkk, kinnetatud noormees, tagasihoidlik era-asjus, aga läin isamaaliskl runnust, waimustust ja siitawust Gesti ettemõtete ja insemiln kühmuses.

Paatitunnise mõietemõelamiste järelt läksime jälle lahku, etmesel lühusest pääd mäluskust kaasa wälles.

Läks mööda enam kui aasta, enne kui meil jälle wõimalus oli kokku tulla. Siis oli wõetud „Glewiku“ toimetuse liikmeks astunud, kuuat minn maal koostöötaja kirjuseid edasi tähtsina, selle kõrwal aga „Glewiku“ ja „Postimehele“ hooltega kaasloõd tegin.

1891. aasta sügisel sain „Gesti Postimehele“ teilekordsest wälja-andjast ning toimetajast Jakob Tõlkkist kirja — ettepanekuga, kas mul tahmist ei oleks tema sehe tegewaks toimetajaks tulla. Et inspektor Lüh, suur wenestaja, kellele Gesti noor walmustus pinnaks Almas, mu parajasti oli koostöötaja ametist lahendand, sellepärast, et minn tema kuitel snuistesse kuitasistele ei olnud löind (mitteks mul, mööda minnes Alelda, rahaline jönd pinnus), — kikk aga 1894. aastal suwel ärastetud „Gesti Kirjameeste Gessit“ wõidust-dule tinnust ja seel julgestu tema juuresolekul awallikust mõned oma lütelused ette kanda, siis wõtsin ettepaneku kõhe wastu ja ajasin Tõlkkasest Tartu elama.

Kuua Tõlk kui hoolus ja osaw maamöödija peawegu alati, niuelt aga sumekandul, kōdunt ära oli maal maid möötmas ja minn tema korteris, Aleksandri laamas nr. 3, kikk elastin, kis oli see ka ünnu loomulikk, ei minn korter peagi lastawate ajakirjanikkude ja lütelajate kōllukaitmise kōhaks muutus. Juhan Liim, A. Steinit, S. Prants, Oskar

Bernberg ja teised olid minn sagedad wõõrad, mis kikkust, mis kheskoos.

Kikk wõetud meid, karnastime päemallastimul, tegime tulentiklawallust ja — saime kikk suaspradels, kel „uhted kikk Almas esu“.

Juhan Liim töötas seelord „Glewiku“ toimetuses, kikk ta Wiiskandist, „Sakala“ toimetuses, oli (ultud. *) Blöck, nagu ta oma lermise poolst ütleldse oli, ei olnud ta oma elinga rahul. Kuitis, Grentjhein kōudwat temast kikk palju.

Me wõidestime kikk wastu, seel mele arwates oli tema elujärg meie teiste elujärgedest kõige parem. Tõhemalt kissetuleku poolst. Tema sai pääle pii klespidamisse, korteri, kikk ja walgustuse kuit 15 rubla; minn palst oli peale pell klespidamisse, korteri, kikk ja walgustuse 10 rbl., S. Prantsul ja Oskar Bernbergil „Postimehele“ juures aga alnult 15 rubla raha, il u n klespidamisse, korterilla, kikk-tela ja walgustuse.

See oli suur wõhe, ja seepärast arwastime Liimi elu-järgi oma elujärgest kikkagi kikk paremaks. Seda nimelan ma kikkohal nimell ka sellepärast, et mitmel puhul enne mind on arwamist awaldel, nagu oleks Grentjhein oma toime-

*) Juhan Liim wiistmist „Sakala“ toimetuses meele tuletades, ei wõit ma kinnastamin jalla, ei kikk ta esl mees-ter juttudest juss „Sakalas“ linnus, mäletawasti 1890. wõit 1890. aastal. See tuli oli kikk ta kinnastawamast juttudest, kikk kikkjaks pole seda tema kirjastõde kōnjud kikk kikk-pannud. Kikk kinnast, kui minn kōnjud seel jinn-utest trakkitoimetamise wõimaldaks.

lusefistikmeile wähem maksand kui Hermann. Alemasseiswast wõib igaüks ise näha, kuidas Tarku ajalehesolmetustes toonard palganud olnud.

Mis aga töösse puutub, siis ei olnud seegi „Glewiku“ juures rassem kui mujal. Tõugu Grenzkeini, null tegid ka Hermann ja Tark oma lehtedele ainult ühe wähe tööd, neil siiski Grenzkeini kätte enam ja nimelt enne maja ehitamist. Suurem töökoorem lasus ikka legewale toimetajale õul, kel siis ka tööd ühe rohkem oli. Nähtuseks wõin ütelda, et H. Prants „Postimehes“ juures tihsti mitme wähe töö plat ära legema, niuul kui leht kofin korda nädalas ilmus ja H. Prants a i n s a k s toimetusestikmeks oli.

Suham Ellw oli auhwa loomuga, hehwa teemiseiga, hahale narmulõega wres, seepärast mõjus lüü tema pääle ka ruumawast. Aga kui ta midagi ilusat juhtus kuulma, kui nielä keegi temale mõne oma uue kuuluse ette luges, siis awatus ta oma waimustust tegasihoidmatult ja häis kui uni pääle, et see laul talle „Glewiku“ jaoks antaks, mis soow talle siis eramaagi tähelelgi.

Mäletan weel selgesti, kuidas ta minu kord üli kuulselu klauks, mis „Gesti Postimehes“ jaoks juba saotud oli. Hommekuunis seda nähes, ei jätanud ega jätanud ta enne järele, kui kuuluse temale olin annud. Teadaqi, ilmus see „Glewikus“ ja jäl „Gesti Postimehes“ wälja.

Peab ütleva, „Glewik“ oli toonard trestsi asukas ja hästi toimetel, Grenzkeini juhtkirjad ja Ellw juud ntug wosted wälisid taia lugejatehugitoma.

Kuid Ellw tundis wäsimust. Ajalehesöö tüutas teda.

Kirjutas ta ju pea igas numbris, pääle hawiliku sõnnuite kribu-kribu, algupärased wosteid.

1893. aasta suwel, püüsi seda kui ta mitu korda mõiteldi oli awastanud, et tahab „wabaks kirjanikuks“ hakata, lootes rahulikumal elu ja palju suuremat teemistust, lahkus ta „Glewiku“ toimetusest ja üiris omale hetseli tänawas wõitise kalusekuse loakele, mille akna all põttised puud kaswast.

Siis talle juba waremalt mitu korda rõn annud, oma „Glewikus“ ilmunud jululest raamatuna wälja anda. Näid laulis ta selle ettepaneku kätte ja kirjutas „Glewiku“ wälja kogukese oma saal ilmunud juhtudest. Teid jutukest tuntakse niid meie raamatukirjanduses püüskirjal „Kümme lugu“. Jutukeled „Peipsi pääle“ ja „Agopärane lugu“, mis mõle mad Saksa, Wene ja Soome keele tägitud, oled ataseo a n e d. enre ilmunuta jutukeled selles kogus. Äks jutuke ses kogus, „Kuldomäe Mäts“, ei ole aga m i t t e täitfa algupärane, waid on kokku seatud ühe saksa keele kutsajnin järele, mis asala warem ühe Liita Saksa lehe lises ilmus.

Ellw oli loolus, et kaskkirja ruitu ja hää raga weel saab ära wälja.

Aga see loetus oli peitlik.

Mäletan, kuidas Ellw kaskkirjaga terwe uadal ühe kirjastaja juurest teise juure häis, õhtul woidumua ja waharadutuna mille kurtma illes, et „ega's need kasklgi iutimesed ole“. Wadawat utapidi, lastawat oodata, et lastwat ega lastwat. Ag hals, raamatuid ei osletawat jne.

Ja mis merlesin lauges lga päewaga. Tuli nähtawalle narmistatus.

Mis oli Laulmaani juures lüüsnud. „Vesti Västmees“ trükkis ju seal. Ma lasin seda adata, käskirja loomistada. Aga see ei mõjunud. Laulmaani, muudki hääd ja vastutustelik, wabandus ette sellega, et trükkikoja aega ei olna raamatut trükkida. Olna võetga äärtele Saksa asunik-
ande poolt palju tööd tulnud.

Ei olnud midagi parata.

Viimaks omeli, meie hüljel jõul, sai Liim, kes ju kõige pääle tahtis läega läbi, käskirja ära anda Sinaken-
burgi kirjastusele.

Te usute midagi: kahtl honorari eest!

Mina ütlen: Liim sai oma „Künnie loo“ eest terwelt 10 rubla, iga loo eest rubla, ja pääle selle veel raamatust, mille hind trükituna 20 kopikat oli, 10 priiksensplaari. Ja see oli kõik!

Kas oli ikkii imemäike, aga oma hääd kätig oli tal omeli ka: Liim sai äärs rahaga järele hääd tulu tagasi, sest seda honorari arwas ta uugu laagatiseks oma tutemik-
lootustele.

Julia ammu ja palju korda oli ta rääkinud oma lapse-
päwe mälestustest salapärasest loost, mis ta metsa tagant
Veipil poolt juba karjapoisina kuulnud, oli kavaltsust teinud
pikema jutu jaoks, mis ta pääs walmimas. Nüüd, mil ta
rahalisell järele oli „duniele“, aitas ta selle jutu kirjutamisele.

Kaks õhtut järgemööda jäi ta ulatu juure istumata.
Kartsin juba, et ta haigeks jääb; õhtu kolmandal õhtul
poole nädala worsti ja mõne kopika eest saia ning lüpsin teda
wanlana.

Näide oli alles looja minemata.

Oli imemäike ja see õhtu.

Liim elas uugu paradiisis. Suur aed ta korteri üm-
ber ütles ja haljendus ikis luweli ja linnud lüpsid laste
pinnakatel õnnemat õhtulaulu. „Mets oli häälis, mets oli
keelis.“

Ka korteriakur oli lüpsil lasti ja magusad lüpsid
moolas selle kundu nägemata plüwea ja lüpsa. Äärs oli
kasmast puud ja nende oksad ning lehed lüpsid wälise.
õnnat üllususega.

Liulaku trepist üles ja lüpsid.

Korteri perennine, kui ühtil mälitan, wana lüpsine,
kelle hääl ta loo kätind, awas uuse.

„Õnne kere Liim lüpsid?“ küsisin.

„Äärs,“ oli wastus.

„Ja kere?“

„Kere!“

Kupatuse Liim uusele.

Ei mingit wastust.

Kupatuse veel kord.

Nüüd alles lajas toast poolpajane:

„Jah, jah!“

Äärsil uuse ja ostuse lüpsa.

Suutsupile pöö äärs, selg äärs, paberid ees, istus
Liim lüpsid äärs.

„Miks ta enagu minna juure ei tulnud?“ küsisin pärast
lülitanist.

„Ei olnud aega,“ oli lüpsil wastus.

„Miks sul lis nüüd nii kiiret teha on?“

„Küllama!“

Mäis, nagu ei oleks ta oma tööid rääkida tahtnud.

Aga kui perenaine teeb tõi ja meie selle kõrvalte võrsi ja sata hakkasime hammustama, pääsis ta keelepaelad järele lahti.

Enni ääri-veerl mööda, kis ikka selgemini hakkas ta mõista andma, et tal pikem just teoksil.

Mind kui tema jutustustega austajat huvitas uus teos uudisega üldisega. Muidugi ei jätunud ma seda temale ka ütlemata.

Ta jõi hakkas sulama. Sest nähtavasti huvitas teedagi miu armamine.

Kõhe pärast tejoonist täpsis ta korraga äles, otks kirjulet lehed kokku ja ütles: „Mõh, kui sul just aega ja hvi on, kis loru sulle jutlu alguse ette!“

Seda olingi oodanud.

Ta liiu luges mulle ette oma jutlu alguse, millest mõlemad wainustet olime. Sellele jutule oli ta eestlugu päl-kirjaks määrand: „Kui meisa ees ei oleks!“ Kuid hiljemini panti ta temale selle pälkirja asemelle: „H a r i“.

Järgmisel õhtul tuli ta juba aegsasti minn poole jutt kaases. Ta luges mulle sellest uue järele ette, mis wähe-ajal oli wafunud.

Mis heitsi see - ei mäleta enam selgesti - kuus, kõige enam teise päewa; kis oli liiwil jutt wafmis - jutt ähes lõpulausaga:

„Kui seda meisa ees ei oleks!“

Sõnaks tõmbas tšensori punane pliiats sellest uue trükimisi ähe osa maha. Saksakümmend wiis aastat hiljem, kui raamatust teine trükk ilmus ja korrektuuri tegemine kirjast-

tuse poast minn kätte ualdest, otksin Hr. Mathieseni trükikoja, kus esimehe trükk trükitud, liiwil kätikirja wälja ja lastin raamatu uul labuda, nagu ta eestlugu oli kirjutet. Seda ütlen siia lõpale wäheendruksena.

Õli sekkord noor, et osand sellepärast aimatagi, et liiwil närwislikkus kord wäiks saurenda ja et ta kord ise oma jutulehesse lastase osatiseks wäiks saada.

Määd algas unesti kirjastaja ostmise. Mõest uueste teise. Jälle ei lastunud juttu kooqi kirjastada wätta, päale Schnakenburgi, kes sellegi jutlu oleks wäinud. Kuid paraku pakkus ta jälle wana piina: kümme rubla!

Mõtelge: kirjastus, kel Gessi raamatute kirjastamises suut teenus, selle kull meie paremad koostiraamatud ja „Kalewipoeg“ ilmuud, kes teaduslikke ja hulga rahwa-raamatuid kirjastand ja koostiraamatute eest wõrdlemisi hääd lastugi maksand, kes oma kirjastusest hulga kasu saand — see kirjastus pakkus juhuu liiwile ühind „Warju“ eest — kümme rubla!

Jah, ajad olid muutund. ja muutund oli ka ärtjahatus. Endise wastatulestiku ärtjuhi asemel — Schnakenburg elas ise liiis — seltsis nänd mees, keda Gessi ast ei huvitand, sest et ta seda wähe tundis.

Et osand midagi parata: Tartus kirjastajat ei leidund, kes oleks juhuu liiwile kätikirja eest rohkem maksand. Kümme rubla eest aga kätikirja ära anda ei lastund.

Pidastime aru, mis nänd teha.

Õilmaks kirjutas liiw minn nõnandest Tallinnasse G. Pihlakalle, kelle kirjastusel sekkord juba mitu raamatut oli ilmuud, kas wähest tema et soowiks juttu kirjastada

wõtta. Äst 25 rubla Liw kääkirja ära anda ei tahtnud ega raastlud.

Kiri läks teele.

Ei aga wõtsajal raamatukaupmees Preimann Tartusse tulema juhtus ja meile jätti ka Liwi nuuma jutu pääle kaadus, siis soovis Preimann, et kääkiri talle läbi maadata ontaks.

Liw segl seda, palus aga wõimalikult rutta läbi maadata ja millewõtmise korral tagasi laata, leatades, ei la kääkirja pärast ka G. Piiskakalle juba kirjutand.

Käid juhtus nii, et Preimann, kel juul haasas, juba järgmisel nädalal Sakistes, wõi oli see kuski mujal, ka G. Piiskakaga kokku sai ja temale kääkirja edasi andis, ilma et Liwile sellest oleks teatand. G. Piiskakas ise ei tahtnud temale jälle teilepärast midagi leatada, ei ta Tallinnasse jõudes D. Liwi kirja lootis eest leida ja alles siis kääkirja wõtmise üle tahtis otsustada.

Nii wenis aeg, nii läksid päewad.

Terwelt hakkis nädalat kätikns Liw kartuse ja lootuse wahel: kas tuleb jaataw wõi eitam wastus. Märtsikku paistis ta näost, ta silmist, terwelt ta olemisest, tuli kuuldamalle ta sõnadest.

Ei midagi.

Sis hakkas ta kaunatns, mida tal, peau sillema, kui märtsikul inimesel ksheldse wähe oli.

Ta kirjutas G. Piiskakalle muresti.

Jälle wõit pöew wänewal potamist, siis oli Piiskakas jälle Tallinnasse jõudnud ja laski wastus:

„Pöätan. Wakkon!“

Seda rõõmu, mida Liw tundis!

Kääkiri läks teele — rasta inst.

Ei oska kirjeldada ännu, mida Liwi juba ilmusas. Ta oli ännestli nagu laps, kes jõuliks ilusa pildiraamatu saand. Terwelt 25 rubla jutu eest ja see ka kshä ääes!

Præguise põlwe inimesed ei suuda sellest midagi aru saada, sest nende arul on 25 rubla täht. läpe. Änd tol ajal, ja Liwi leishkorras, lähendas 25 rubla ometi palju.

Elamine läbusa õhtu ja jõime hakkis pudelt õlulsi „Bakemuttes“ ära. Ändagi pidi oma rõõmu ometi ilmutama!

Kuld warsti jõudis Liw omell otsufesse, et ta waba kirjanihuna elada ja eunast lotia-katia et sundaks.

Peale selle hakkas teda mingisugune kartus wacwama, nagu walwaks postisel teda salamahti mingisuguse tegevuse eest, mis ta ajakirjantikuna teiad.

Ta lahkus linnast ja läks maaile oma wanema wenna juure elama. See elas Kodameres.

Küüd jäi meile kokkusaamine [õige] harwaks. Lähk. wahel mitu kum mõdda, enne kui teda jälle wõne ilmutatigi uõgin. Ta oli rõhitud, kinnwa ilmeaga, wakkne, tagasihoidlik. jutund, ilmis rahutu pilk.

Järgmisel ansial ilmus tema lulest „Postimehes“ weel äks jutt „Käälmär kshu“.

Sis kadus Liw mitu silmist.

Wõtsajal olin „Hesti Postimehe“ toimetusest lahknud ja wiibitsin ajaliselt „Postimehe“ toimetuses.

Arde, selleaegsed „Postimehe“ toimeinsed liikmed — J. Pranis, Oskar Brunberg ja mitu — elamine seekord

politseimeestera kinni lüümas ähes toas, kus ne tihti ka külasti wastu wõtsime. See oli 1893. aasta kewadel — mailkuni.

Oli ilmeisus päew ja palaw. Pühemast 18 kraadi M. järele wilus. Mäletan seda päewa veel nii selgesti, nagu oleks ta eile olnud. Käuwad lõõmasid kuumusest, puna olid prundlehtes ja Hildebel diekshäbarad pähä.

Isukime parajasli lõunatunas, kui nks äkki lahti läks ja — liiw kiste astus. Ei lähe itat mu meelest see pilt, mis ma seekord liiwi silmis nägin. See oli midagi mõistatuslikku, midagi wõõrastawat. Waade nagu iseendasse süvenend, tuhm, silmamunad saured, ja silmade sügawuses nagu warjatud õirm, rahutis mingi asja ees, millest meil aimugi ei olnud; selle all wõibis ja milkus uagu mingisugune salafult, kord kustudes, kord uuesti jälle nähtawalle tules — ilme, millele ei teadnud ulme anda.

„Tere!“ ütles tulla lähedal.

Ja ilma pakku palitui seljast ja karmast talwemässi pähki wõimata, wajus ta lähemale tootise, ise sügawasti hinge lõunatras, nõast furnuakawala, And õlgitlõgad otse ees.

„Noh, saab And ka kile mitme aja jälle näha, liiw!“ ütles meist kregi.

And liiw istus roiduranna edasi ega ilmutand wähermatki osawõimist.

Waatahine üksteisele mõistatawalt silma.

„Mis sul on?“ küsis wiimaks üks meist.

„Mis mul on?“ kordas liiw ja sai äkki jälle olawamaks. „Du see siis kellegi nälja-ah, kui And igal pool walwatakse ja wahitakse? Walwatakse ja wahitakse ja ärrit-

tetaks? Isegi maal weuna juures ei jätanud nad mind silmapilgukski rahule. Ei lase ega lase tääd teha! Ei lase olla wäljas, ei majas! Igal pool walwawad ja suurawad mu kannul. Jatan aluad kinni, et mind kregi wäljast ei näeks; panen tulle põsema, et midagi saaksin kirjutada — aga kas arwale, et nad mu rahule jätawad? Ei. Poowad üles pööningult, lähewad lae pääle, puurlewad oherdiga lakke augu ja wahiwad sääl alla tuppa, mis ma tääl teen! Ei jätta ega jätta rahule. Auradid, mis nad minuist tahawad? Ma ei ole ju kellelegi midagi paha teind?“

Ja jälle wajus ta kōsh.

„Kellest sa öieti räägid, liiw?“ küsis meist kregi.

„Kellest, kellest?“ kordas liiw. „Mäele, tulesse täna siama, et nende kōest pääseda, ja mis te arwate, kes seitsab Hertzi strika ligibal Petseri wäe all ja wahib mulle otse uagu imetuskalle? Wahib otse ja irwitab? Mingu oleksin ma mõnt tirkuse tola! Mis on tal waja mulle niimoodi otse wõitida? Mis olen ma teind? Tules kui rahulik teekäija, kui rahulik, ilusäkin inime, ja tema wahib ja irwitab, wahib ja irwitab — pnti!“

Ja wihaselt süstis ta.

„Kellest sa öieti räägid, liiw?“ küsis meist.

„Kellest, kellest?“ wastas liiw. „Ei lea, kellest kull muust kui politseimeestest! Imed neist walwawad mind maal, teised walwawad ja salwawad ja salwawad mind linnas. Mine, kuju tahad, ikka on nemad sääl risti tee pääl ees. Tere, mis tahad, aga lahti neist ei saa! Tustu maalt ära salamahtli ära, et nad mind ei näeks. Waltsin üsna kõrwaliseb teed. Aga kuju ja ikka lähed! Jäwad linnas, juba

teina ees. Sellast Peterburi mäe all ja wähi8 ja wähi8, na-
rad ja irwitab! Inlen temast rahuliku8l mööda; tema
pöörab ka ja wähi8 mulle järele, wähi8 ja irwitab! Plui,
kui häbenata! Kourime päew lähen palitelmest8i juure ja
kõsku järele, miks ja miud oma sulastel igal pool suurtata
laseb! Sedawi8 ei wõi enam elada!

Mööd teadluse kuxa läde, mis Liwiga oli juhtunud;
tema pödes laganajamise-haigust, see lähendab lähe siice, nagu
ei läetaks teda kusaqil rahule, waid lastaks teda igal pool
poliisimeeskudel walwata.

Miks ei pidand Peterburi mäe all selses linnawast
teda imeslades kilmistema wõi tema pääle waadates koguni
uueratamagi, kui Liwist palawal mürkumärwal, mil päikese
kõas wähemalt 22 kraadi R. järele sooja, haki karwa-
müts püks ja paks pakk seljas oli!

Meie ühisel rahustamisel jäi ta jälle rahulikumaks,
wõttis pallu seljast ja müüsi pääst ning tuli meie seltsi
lõunat sööma.

Pärast söömist heitis ta wõndisse ja jäi sinna mitmeks
uudalaks, ainult paar korda wäljas käies, enamasti peaaegu
ainult söömaaqadest alles lõustes. Ta oli jälle woiune, rahulik,
uniue, oma ette pöranntsew, kuid ei ütelnud ilal paha sõna ega
awaldand mingisuguseid kardetawuse märke. Mäna magasin
kõik see aeg kõseiti tema kõrwal samas wõndis.

Ag ei meil, olgugi kõime pääle — meie wiisketi palhu
Almas pidades — raskeks läks teda pikema8s ajaks oma
juure jätta, siis kirjutasime maale tema wenuale, et see linna
tuleks ja ja koju wiiks. Wend ei teadnud8i ju ka, kus
Inhan õieti wiibis, sest ta oli salama8ti koonud ära lufnud.

Muidugi tuli wend laste uüüd warsti järele.

Ag Liw ei lahnuud tema seltsis enam maale tagasi
minna, waid souwis meile juure edasi jääda. Suure tegemise8a
läks meil wiimaks korda teda nitkangele wita, et nõus oli
minema.

Ag wesi kard tuli ta maast meie juure tagasi. Ja
weel kard wiis wend ta jälle oma juure.

Pärast seda ma Tartus Liwi enam ei näind. Hest
ma astusin asteluse ja asukin Tartust Tallka elama, kust
kolm aastat hiljem Tallinnasse läksin, et seal August Muisli
kutsel „Eesti Postimehe“ toimetuses jällegi ajakirjanikuna
tegem olla. August Muisli oli wäheajal „Eesti Postimehe“
Jakob Tüüli kdest 1000 rubla eest ära ostnud ja seda Tallin-
nas wälja andma hakand.

Rastad kadusid ajawerde.

1902. aasta lõpul müüs August Muisli „Eesti Posti-
mehe“ 12-mehelelise osahingnulle 3000 rubla eest ära ja mina
jäin selle sepe tegewaks toimetajaks, kuni lehti J. Hittala
omanduseks sai ja mina „Rahwa Lõbulehe“ toimetajaks
hakkasin.

Rastal 1906. detsemberkuus, asutasin ähes J. Järnme8ga
praeguse „Päewalehe“, mille wastutawaks toimetajaks ma
senni jäin, kuni Andres Pert, kes meil sepe wäljaandmise
õiguse 1905. aasta detsemberkuus 200 rubla eest ära ostnud,
„Päewalehe“ praegusele Eesti Kirjastusühingnulle ära müüs,
kes G. G. Luiga toimetajaks ja W. Märski wäljaandjaks
määras.

Kõigil nende pikade aastate juoksul ei olnud mul
Suur Liwiga enam mingisugust kokkupuutumist.

Midagi ei lähenud see, nagu ei oleks ma Liivi ülesõidse enam midagi teada saanud. Liiv elas minu mälestuses edasi ja iga leade, mis ajalehtedes tema kohta ilmus, huvitas mind väga. Aga ei meie üksiktest kaugele elaksite, siis oli ka meie kokkusaamine võimalik.

Minul paar kirja sain ma tema kätt, kui „Päevalehe“ toimetaja olin. Rahjaks on mul need kirjad kaotki läinud. Ja mõin ütelda, neis ka midagi isekrallist ei leidnud, sest ei nad ainult sepe kaastöö ainet küsitaksid.

Kes 1911. aasta kevadel, umbes märtsis, ilmus Liiv jälle minu ajakirjale.

Keege tuttav teatas mulle, juhan Liiv olla Tallinnasse tulnud. Ei ma aga ei teadnud, kus temaga oleks võinud kokku saada, siis jäin ootama, kindel olles, et ta minu kiles astub.

Ja minu usk ei petnud mind.

Olge pea ilmus Liiv „Virulase“ toimetusse, kus ma teekord ametis olin.

Tulija oli hästi vananenud, lühia, juustes juba mõned hõbedalõngad, ajamata hääde hall, aga muide veel praegu endine, kuid kuldunud riided seljas, puhastamata saapad jalgas, silmaaukistavalt rahalistelt raskest seisukorras.

Kokkusaamine oli südamelik. Ja pärast teretamist oli esimene sõna, mis Liiv mulle ütles:

„Anna paberossi!“

Tema oli, lähenen siin vahetse, alati olnud kirglik suitsetaja.

Ei mul loimetuses parajasti palju edastatavamat teada olnud, siis andsin Liivile päale mõne vastastatuse küsimise

vaheajaks oma aadressi ja palusin teda oma juure tulla. Ma elasin teekord Suures Arhiva tänawas nr. 1, alustisel korral.

Kuid määratud kella-ajal ei saanud mina, sestafid mu abikaasa ja lapse, kes tema kut kirjaniku vastu kätt suuti hõlmi tundub, Liivi asjata. Ta ei tulnud.

Kes õhtul, umbes kella kuu ajal, nägi minu abikaasa aknast välja waadates, et üks mees keegi tavalisel meele maja silmises. Aga veel enne kui ma, seda kundes, akna juure olin jõudnud minna, oli mees juba edasi tõtand. Tagoni järele waadates tundsin Liivi kätte ära ja silmistest läbi akna, kuigi ta läheb.

Tema ruttas tavalisel mõõda edasi kuni järjmisel tavalanurkani ja jäi sinna uuesti seisatama. Nähes, et enam ühtegi leel pole, pööris ta kellegi vastututija poole ja küsis sellest midagi. See tähendas karga tagasi, ja nüüd pööris ka Liiv jälle tagasi. Otseskohe meie poole.

Ma tein akna lahti.

„Ha, Ha ja siis eladki?“ ütles ta mind nähes, ja tuli tappa.

Minu perekond, kes tema waimulik seisukorda tundis, oli pisut tagasihoidlik ja kartlik. Ajasime siis Liiviga lenni wana mälestustel juttu, kuni koguwaikne kaeti.

Siis istusime latsda.

Liiv ei jõudnud küllast imestada, et mu perekond juba, päris abikaasa, ueli õluge suur oli.

Kui keerles harilikunde ainele ümber. Juhan Liiv oskas, kui ta waimiselt tasakaalus oli, wõga kenasti juttu wasta ja huvitawalt jutustada.

Äkki jät ta tõsteks ja ta näoime muutus.

Ma pühkisin jutulõuga edasi hetelada, kuid Liwi watsused jäid süstikeseks, kaikelisteks. Mõnd asja ta wagu ei kutsunudki. Nais, wagu tõstaks ta waim millegi äärel, wagu oleks ta mõtetesse süwenend.

Korraga ärsas ta wagu unenõoli, ajab püü uhkesti pästi, waatab muile näkku ja üles:

„Siis, Grünfeldt, leia ju mistiski ka, et ma leiduda ja Aleksander Zeise poeg olen!“

Küsimus oli üldisem. Mis pidin ma selle pääle kosima?

Mian perekonna-likmed imestaksid: küsimus oli liig weider ja julmatne wahetus tuli liig äärmiselt. Ja päälegi: misugune küsimus! See üldas neidki. Päälegi nägid nad müüd oma ilmaga ja kutsusid oma kõrwaga, et Liwi püäs, kahjuks, kõiä tõessti enam korras pölnud.

Mina noogutasin püäd. Mida muud wõisngi leha? Ja wastasin:

„Muidugi!“

„Maadake,“ jafkas Liw, „nii see on. Kui ka mõned seda ikka weel ei taha uskuda. Wagu keegi sedagi ei taha uskuda, et mina kui Aleksander Zeise poeg Pootamaa pärlja ja kuningas olen. Kui palju hordi on mind postakad Warslawi kutsund! Kuidas mind Warslawis oodakluse! Ja kuidas mind saäl wasin wõetaks! Aga ma ei saa ega saa tiat nii haugel! Ikka püdnud mul raha, ikka on mul tasku tühi! Oh see rahapüendus, see rahapüendus!“

Ta ohkas ja jäi wait.

„Jah, rahaküsimus on keeruline asi“, wastas ta minna, et midagi ütelda. „See teeb nii mõnelgi mehele raskei püawatu.“

Määd noogutas Liwgi püäd.

Kui hoopis jöedud ja me kuningateküsimusest juba üle olime saand, wõttis Liw taskust taskurätiku, et sellesse minna nuusata.

Taskurätikult oli ääun aega tarwitet; ta oli pesemata, sellepärast siis ka äige müü.

Liw märkas, et min abikaasa seda tähele pani.

„Wahandage, proua Grünfeldt, et mul nii müü taskurätik on,“ ütles ta wäga wiisakalt.

„Wõle wiiga,“ wastas minna abikaasa terawameeselt, „seda juhtus mõnikord isegi kuningatele!“

Wastus meeldis Liwile ja ta naeris pääsüdamlikult.

Sis täusime lausa üles ja jutt kadns jälle mitmesuguste teiste asjade pääle.

Liw armastas haigesti muusikat, Anigi ta ise äige wiilets klaverimängija oli.

Pianilnot wähes palus ta äöbe lüda mängida. Ja ta mängis liigi tund aega tultawaid saule nootide järele, mis mul seekord inhiisid tagawaras olema, ilma et meid enam oleks tähele pannud.

Sis tõstis ta üles, palus wiisakalt wahandud ja lahkus.

Määd hakkas Liw saegbastei meil kaima; kord tuli ta wära haumikul, kord lõnnakajal, kord õhtupoolikul, kord õhtul, nii kuidas see kunagi kord talle meele tuli. Enamasti ajas ta juutu wagu iga teinegi; äärmist wahelawahet, kui jutt haumini kestis, läks ta äkki teiste ainetel pääle äle — kuningate ja keiserile pääle, kus ta haigakale waimus asati liidusid.

Äks niisugune sagu oleks weel niimetamiste wääl.

„Het päemal oli Liiv nrie jaures jälle tounatunas. Noagu hertikult, ajas ta elamast jultu, tegi teramat nafta ja sol ifuga, niuult mitte sihatottu, mida ta palju ei armastand.

Korraga veatas ta, pui kallimil käest ja jät naqu möllesse, käega oma junkseid sihtades.

Siis, äätselt, pööds ta oisekohe minu poole ja pajatas: „Tead, Grünfeldt? Ma olen selle asja üle nühüd põhjalikumalt järele mõelnud ja otsufette jõudnud, et see nii ei lähe! Wulle pakulahe juba ammu Kumeenia krooni. Aga ei ma juba Poolamaa kuningas olen, kelle walmimõlmiseks Warsawis suuri pidustusi ette walmistetakse, Als ei wõi ma Kumeenia krooni enam wasta wõtta. Lühaltse selle kätt juba sõdile*), aga nühü, siis siin lara kares istudes ja uühes, ei sul lapsed on, keelste iludat lusewikin waja, küfin ma: mis teeb sõdi kui ükshil wanapõis Kumeenia krooniga? EL. Temale ma seda uühüd enam ei aita. Ma annan la sulle!“

Jälle wastiluse äksteisele kallalauul oisa.

Siis ütles mu abikaasa:

„Täname, herra Liiv! See kulus ära. Siis saame kord omelil ka kuninglikult lõõad löis süüa ja hõsti riides käia, mis ajakirjanikuna mõnikord võimalin on!“

Wastus meeldis Liiwile; ta naeris walgust ja hõd-sidamlikult.

Wihiti küsis mu abikaasa lasti, kui ta lasti, kas ta süüa juba on saand. Kuamasti wastas Liiv eitawalt, mispääle ta meil jälle süüa sai.

*) Luuletaja A. H. Sõdi.

Ta uühüd sõdgi asjus ei oland suured. Ta leppis sihtsaga.

„Het sõituf, kui ta jälle ilmus, ei oland meil parajasti midagi kodus, mis külalistele kinkimise hää oleks wõinud olla, midugi uiele eueste armakes.

Muu abikaasa walmistas sihtsast lõunaseft langu-pudrust wõiga praetud kühsetise ja saatis laste lõhedasse poodi langusse kanda viima tooma.

Kuid ptime ei oland enam. Oli niuult weel kohwi-koori. Mu abikaasa laskis Als koori tuua.

Seda ma Liiwile midugi ei üteland ja Liiv oli Al-dannekik hää pudru ja weel parema „ptima“ üle.

Olge sihti käues la oma suuwil Warsawi sõita. Sõnres, kuidas ta Tartu poliisimeistriks waga uühüand, sest temale olla postilad siina sõiduraha saatinud, kuid poliisimeister ei andwat raha kätte. Tema ands olla Warsawis kühfsugu üldustused walmis kawatset ja kühil kuninglikud losid korda jätand; temal pühüwat aluult raha, raha, raha.

Kühfsugust juttu ajas ta wemagu alati aluult Als, kui ta pikemat aega juba oli käuesand. Talle oli ta jutt alati mõistlik.

Ka oma lüh kohia olid tal suured kawatseted. Ja kaasa tuua oli tal alati mõni lauletus, mõni juukalkend, mis ta Als kõhe ette luges.

Wõngu armastas ta kirglikult. Wõukhat wõis ta kunsta tundide kaupa ja ise ka tundide kaupa mängida. Sõhju ainult, ei ta ise mängus alles algastmel seisis.

„Het sõituf ilmus ta jälle. Kõles, ei saunas käinud, ja palus, kas ei oleks meil wõimalik leda õfeks meile jätta.

Minu abikaasa, kes kuulsud, et Liiv inuutõelad loas
seisma panemat ja ka muidu lga hošina pääle õdset ümber
kolawat, ei julend teda meile jätta, waid wabandab, et weel
õhtul weel kedagi oodata olla, kes õdseks lahiwat jädä.

Pärast õhtusööli saatsin Liwi sis Maasri tänamase
wõõrastemajasse, wätsin lalle säd tea ja jätin ta sinna. Ja
kuna tuipe jäät ta elama. Täpne wäts kokkupanud
rahaga maksine üäri kiini. Tuba oli leisel korral, wäike,
aga ka wäline, nagu ser Liwile kohane.

Säät käis ta tihli minu juures. Ja kui ma abikaasa
weel mõneks nädalaks laste seltsis maale suwitama läksis,
oli Liw peaargu alati mu wõõras. Jagasin temaga, mis
minul oli.

Ja Liw hakkas omas wäikeses loas jälle tööd tegema.
Täi kuuks, julteks, julteste katkeld. Mõned neist kinnis-
sel ajal „Wäwalehes“ ja „Sirulases“.

Sis korraga, juwe poole, läks ta jälle hästimaale.
Maklas rääkima tihli Mayla õpetajast Liwist. Ja ütles
mitmaks, tarwis olla korw Maylasse õpetaja Liwi juure
„suwitama“ minna. See kutsuwat teda.

Ja tihel päewal oligi Liw läind.

Küskin õpetajast Liwist telefoni kaudu järele, kas
Duhar kuna tulnud.

Wastati, et jah. Määd jäi süda rahule, teades, et
tal säät ilus ja hääd elada.

Läks mitu nädalat mööda, kuna et Liwist midagi
oleks kuulda olnud.

Sis, korraga, ilmus ta tihel päewal kuesti Gassinasse
— samasugune kui enne: lahja, kahwatand.

Muid huwitas põhjua, milks ta Rioplast ära insand,
ja ma küskin säd telefoni kaudu järele.

Õpetaja Liw ei olnud parajasti kodu, telefoni juure
tulsi ta proua.

„Hä“, ütles proua Liw minu küsimuse pääle, „Sis
on ta juha õnnelikult sinna jõudnud.“ Sitt lahkus ta ilma
teatmata, salamahti, hommiku wara, kui meie jätt alles
magamine. Ta oli oma seisukorraga meie juures elotse wäga
rahul, aga pikapääle läks lalle elu sin igawaks. Oletat,
nagu mulle teateti, sitti jala kiinu läind. Ous ta terwe?“
„Terwe.“

„See on hääd; laktime juha, et eha ära elks. Oletamine
teda hääd meeliga hauremat aega sin nälud, aga mis teha, kui
ta rahutu walm teda ei lase kuu ühes kohas püüda. Terwi-
lage teda meie mõlemate poolt!“

Wene mees, kufagil ei lärsind ta kuu püüda!

Määd hakkas Liw jälle sagedasti minu pool kätma.
Ajat juttu, mängis pianinot.

Ja et ta rahuline srisukord, lewdagi, wilets oli, kis
panime tema, hääls korjanduse teime ja püüdime teda
jändu mööda aidata. Heejantes ei wõi ma lähendama
jätta külmust, millega mõned meie tähtsamad selliskonnatege-
lased korjandusele wastu tulid.

Waimu poolest oli Liw endine: njas mõnikord päris
tarha juttu ja rääkis Eesti nsindest soojast. Quid tähtsamas
kadus ta jutt äkki jälle kuringale ja keisrite pääle, kellel
ühiks — nimeli Woola kuningaks — ta ennat sis pidas.

Mit kesks see jälle mõne nädala.

Siis, äkki, hakkas ta märku andma, et lei waja oleks kord Tartusse sõita.

Panime mõnede Tõltsinna tegelaste wahel jälle korjanduse toime ja muretsesime temale uhi reisiraha.

Kui ma mõni päew hiljem õhtul — Tartu rongi ärasõidu eel — wõtsin lähtu, et selle rongiga mõneks nädalaks Tartumaaale puškufelle sõita, leiðsin ma sõält ka Liwi eest.

Kema tuli kohe minu juure ja küsis, kas mina ka sõidan.

Kui ma selle pääle jaatama wõtsin andsin, küsis ta minu juurest jälle eemalle. Palis, kas ei oleks talle minn jelsi sekkord kullast soodus olnud. Ja nii sõitsime siis lahus.

Kui ma Tapal, kus rong pikemat aega peatas, puhwer-tisse läksin, nägin Liwi rongi ees uksest, päa püsti, eha ja tagasi jalutawat. Nähtawasti etendas ta oma waimus parajasti Poolamaa kuninga osa, kes minusuguse hõltsu pääle wõis klawast alla wadada.

Minu küsimise pääle, kas ta minu seltsis puhwetisse ei soowiks tulla, wastas ta õlga kehklades ja wõtsesestlikult:

„Ei ole aega!“

Siis pööris ta küsidast mulle selja ja jatkas oma jalutuskäiku.

Kõngi äramtneku eel nägin weel, kuidas Liwi lähema waguni trepile astus; siis hakkas rong liikuma.

Tartus wälwasku ma waguni ukse juures — päike oli ju tõusnud — kas Liwi wälja läheb.

Ta läks tõesti, aga näis roidunud ja wõlud olnwat. Ma tagasi waatamata kadus ta mahasõuuresse.

See oli wiimne kord, mil ma Liwi nägin. Natuke enam kui kaks aastat hiljem oli Duhan Liwi surinud.